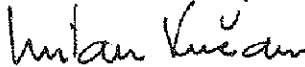

NAGOVOR PREDSEDNIKA REPUBLIKE SLOVENIJE,
GOSPODA MILANA KUČANA

MILAN KUČAN

Pisarna bivšega predsednika republike, SI-1000 Ljubljana, Tržaška 21

e-mail: info-kucan@up-rs.si

IZVLEČEK

Predsednik Republike Slovenije, gospod Milan Kučan, ki je bil pokrovitelj mednarodne konference ob deseti obletnici samostojnosti Republike Slovenije, je v uvodnem nagovoru udeležencem in gostom konference izpostavil zlasti dve, po njegovi sodbi bistveni značilnosti slovenske osamosvojitve, ki sta bili najbrž premalo zaznani in ovrednoteni. Prva je dosledno vztrajanje pri načelu legalitete v vsem procesu osamosvajanja, druga pa izpeljava te odločitve kot razdružitve in ne kot odcepitve od bivše skupne države.

Kot je poudaril, je bil diplomatski vidik osamosvajanja posebno pomemben, vendar je bil mogoč oziroma je polno veljavo dobil šele po končanem vojaškem spopadu junija in julija 1991. V vojni je bilo treba najprej zmagati. Kako je bila zmaga mogoča, je prav tako pomembno, še vedno neodgovorjeno in tudi za zgodovinarje nedvomno zanimivo vprašanje.

Ključne besede: osamosvojitve Slovenije, slovenska politika, vojna za Slovenijo, politične stranke, Slovenci, 1990-1992, mednarodna politika, diplomacija

DISCORSO DEL PRESIDENTE DELLA REPUBBLICA DI SLOVENIA,
MILAN KUČAN

SINTESI

Nel suo discorso solenne, il presidente della repubblica, Milan Kučan, patrocinatore della conferenza internazionale tenutasi in occasione del decimo anniversario dell'indipendenza della Slovenia, rivolgendosi ai partecipanti e agli ospiti ha fatto notare soprattutto due aspetti, fondamentali secondo il suo giudizio, del processo d'indipendenza sloveno, aspetti che probabilmente sono stati percepiti e valorizzati in maniera insufficiente. Il primo è stato quello di una coerente perseveranza nell'agire secondo principi di legalità durante l'intero processo che ha

condotto all'indipendenza, l'altro è stato quello di aver attuato le decisioni prese sotto forma di mutua separazione e non di secessione dall'ex stato comune.

Come ha rilevato il presidente nella sua allocuzione, l'aspetto diplomatico del processo d'indipendenza è stato particolarmente interessante e importante, ma fu possibile attuarlo in tutta la sua valenza soltanto alla fine degli scontri armati di giugno e luglio del 1991. Quella guerra andava prima di tutto vinta. Come mai quella vittoria sia stata possibile è un'altra questione importante, ancora oggi priva di risposta e per gli storici senza dubbio interessante.

Parole chiave: indipendenza della Slovenia, politica slovena, guerra per la Slovenia, partiti politici, Sloveni, 1990-1992, politica internazionale, diplomazia

Pobuda Znanstvenoraziskovalnega središča v Kopru, da ob desetletnici samostojnega življenja slovenske države in odhoda enot JLA iz Slovenije o tem verjetno največjem dejanju, ki smo ga zmogli Slovenci v procesu svojega zorenja v nacijo, pripravi znanstveni posvet, je hvalevredna. Z veseljem sem sprejel pokroviteljstvo nad srečanjem. Deset let sicer ni zelo dolga doba, vsaj ne toliko, da bi že bilo mogoče iz časovne razdalje povsem objektivno in kritično vrednotiti takratna dejanja in okoliščine, v katerih in zaradi katerih so nastajala. Nekako je ta sicer že preseženi čas vendarle tudi še naš sedanji čas; preteklost in sedanjost si v teh desetih letih nista povsem razklenili svoje, v marsičem usodne povezanosti, saj je preteklost še živa in še vedno močno vpliva na našo zavest in tudi na naša zdajšnja dejanja, opredeljevanja in vrednostne sodbe. A vendarle pretečeni čas desetih let že daje priložnost, da zgodovinska stroka iz primerne razdalje objektivno in s svojo znanstveno metodo in instrumentarijem raziskuje in ovrednoti prizadevanje Slovenije za samostojno državo, notranje in zunanje okoliščine, ki so to narekemale in omogočile, ter objektivni potek ravnanj in dejanj ustanov takratne slovenske oblasti in njihovih nosilcev. Slovensko dejanje je takrat izzvalo in tudi danes vzbuja zanimanje v tujini. Dokaz je udeležba uglednih strokovnjakov iz tujine na tem srečanju. Njim še posebej veljata moj pozdrav in zahvala.

Zdaj so o takratnem času že na voljo tudi precej urejeni pisni in drugi materialni viri, čeprav ne vsi, kajti nekaj jih je iz različnih, a vsekakor nedopustnih razlogov odtujenih in so v zasebni lasti, precej zelo pomembnih pa je v arhivih nekdanje zvezne države in bodo dostopni šele z veljavo sporazuma o nasledstvu. Pa vendarle, tudi dostopni materialni viri so pomembno dopolnilo in korektiv subjektivnim, na spominu temelječim in doslej prevladujočim videnjem takratnih dogajanj, razlagam in vrednotenjem. Spomini in osebna videnja so nedvomno izredno pomembni in dragoceni viri za predstavitev takratnih dogajanj in za njihovo razumevanje. Dobro je, da je na tovrstnih srečanjih, ki imajo strokovno in celo znanstveno ambicijo, mogoče

slišati tudi poglede in interpretacije neposrednih udeležencev takratnih dogodkov, ki so osamosvojitve razumeli tudi kot svoj osebni projekt in so se z njim poistovetili. Ta pričevanja bodo gotovo dragocena za vsa sedanja in poznejša proučevanja poteka slovenskega osamosvajanja, dilem, ki so bile z njim povezane, negotovosti in bojazni, političnih, pravnih, diplomatskih in drugih ozadij, odločitev in samega odločanja, odnosov in tudi nezaupanja med neposrednimi akterji odločitev. Živ človek je povsem drugačen pričevalec kot papir.

Deset let je doba, ko je spomin še razmeroma svež in celovit in se je mogoče na njegovo verodostojnost še zanesti. Kajti na žalost je človeški spomin varljiv in z leti tudi čedalje bolj selektiven. Ne glede na to pa sem prepričan, da bodo izsledki tega srečanja skupaj s tistimi s spomladanskega podobnega srečanja v Brežicah nov pomemben prispevek k resni zgodovinski analizi tudi globljih vzrokov razpada nekdanje skupne države ter utemeljenosti slovenske odločitve za razdružitve in osamosvojitve. Takšna analiza bi odgovorila tudi na številna nerazumevanja in napačne interpretacije, ki o takratnem dogajanju na tleh nekdanje Jugoslavije in tudi o vlogi Slovenije v svetu še vedno obstajajo.

Moje trdno prepričanje je, da za zgodovinopisje pa tudi za druge znanstvene discipline, na primer za pravo, politologijo in sociologijo, ni zanimiv samo fenomen slovenske osamosvojitve, ampak je pomemben in zanimiv tudi sami način osamosvojitve. Splošno znano je, da je Slovenija svojo odločitev utemeljila s pravico do samoodločbe in jo nanjo tudi oprla. To pravico so zagotavljali takratna jugoslovanska ustava in tudi mednarodni akti, zlasti Ustanovna listina OZN. Manj znano pa je, kakšne so bile razmere, politične, ekonomske, varnostne in druge v takratni Jugoslaviji, zaradi katerih se je Slovenija znašla v položaju, ko tako rekoč ni imela več druge izbire in je morala uveljaviti to svojo pravico. Mogoče je reči, da se je proces zorenja slovenske odločitve za samostojno državo razraščal in dobival moč znotraj poglobljanja vsesplošne krize takratne jugoslovanske družbe in države, ko se je perspektiva osamosvojitve bistrila z razkrajanjem perspektive skupne države, njenega obstoja in potrditve njene upravičenosti v novih zgodovinskih in mednarodnih razmerah. Manj znano je tudi, kakšne so bile dejanske mednarodne okoliščine in interesi, ki so po padcu berlinskega zidu in koncu dvopolnega sveta narekovali stališča, ocene in odnos mednarodne skupnosti do nekdanje Jugoslavije in do krize, ki jo je, dovolj jasno prepoznano tudi za tujino, pretresala in nezaježljivo razjedala, in kje so bili razlogi za, vsaj na začetku, strogo in nenaklonjeno stališče do slovenskega projekta osamosvojitve, kljub njegovi veliki legitimnosti in moralni utemeljitvi. Je bil to le šok, izzvan z nepričakovanim konfliktom po padcu berlinskega zidu, ko je kazalo, da je v Evropi zavladalo dolgo pričakovano obdobje medsebojnega razumevanja in sodelovanja, in posledica travmatičnega soočanja z dejstvom, da se je po 50 letih na evropskih tleh spet zgodila vojna, ali pa so bili razlogi tudi druge?

Resda je bil diplomatski vidik osamosvajanja posebno zanimiv in pomemben. A

bil je mogoč oziroma je polno veljavo dobil šele po končanem vojaškem spopadu junija in julija 1991. V vojni je bilo treba najprej zmagati. Kako je bila zmaga mogoča, je prav tako zelo pomembno, a še vedno neodgovorjeno in tudi za zgodovinarje nedvomno zanimivo vprašanje. Osvetlitev teh odgovorov bo najbrž pomagala vsaj deloma razumeti tudi težave, ki jih ima ob nesporno izredno velikem angažiranju s stabilizacijo razmer na tleh nekdanje Jugoslavije in na vsem jugovzhodu Evrope mednarodna skupnost vse do danes.

Dovolite mi, da zlasti opozorim na dve, po moji sodbi bistveni značilnosti načina slovenske osamosvojitve, ki sta bili v dosedanjih podobnih osvetljevanjih premalo zaznani in ovrednoteni. Prva je dosledno vztrajanje pri načelu legalitete v vsem procesu osamosvajanja. Nastajanje današnje Republike Slovenije je najtesneje povezano s pravom. Nastala je in se je v mednarodnem življenju uveljavila z zavestno naslonitvijo na pravo in z njegovo uporabo. Usmeritev na načelo legalitete je bila predvsem posledica spoznanja v takratni državopolitični strukturi Slovenije, da v sodobnem svetu, ki sebe in svoja razmerja utemeljuje na vladavini prava in vladavini človekovih pravic, štejejo praviloma pravni argumenti, in ne politika sile in izvršenih dejstev. In tudi spoznanje, da je pravna utemeljenost političnih dejanj Slovenije v sporu z Beogradom vse od sredine 80. let najzanesljivejše poročstvo, da v Sloveniji z razglasitvijo izrednih razmer zvezne oblasti ne bodo mogle odpraviti dosežkov demokratičnega razvoja. Pri odločilnih političnih dejavnih je prevladalo spoznanje, čeprav ne zlahka, da izpeljava tega enkratnega zgodovinskega dejanja na pravno urejen način ni pomembna samo za dejanje osamosvojitve, ampak tudi za nadaljnji notranji razvoj družbe in države, za mednarodno priznanje Republike Slovenije, za njen položaj v mednarodni skupnosti in za njene možnosti pri vključevanju v mednarodne integracijske procese.

Odločitev za pot pravnega utemeljevanja pravice do samoodločbe in njene uveljavitve se je potrdila kot pravilna in uspešna. Že dopolnila k takratni ustavi Socialistične republike Slovenije septembra 1989. leta so dala pravne podlage za zavarovanje trajne, celovite in neodtujljive pravice slovenskega naroda do samoodločbe ter za demokratične politične in gospodarske reforme. Takratna skupščina Socialistične republike Slovenije je z njimi dobila pooblastila, da sprejme ukrepe za zavarovanje z ustavo določenega položaja Republike Slovenije, če bi zvezni organi v nasprotju s svojimi v ustavi določenimi pristojnostmi posegli v ustavni položaj države Slovenije. Ustavnopravno urejen položaj Republike Slovenije v okviru skupne države Jugoslavije kot mednarodnopravno priznanega subjekta in ustavna pot razdružitve z nekdanjo skupno državo sta bila odločilna, ko je mednarodna skupnost državi Sloveniji po osamosvojitvi priznala mednarodnopravni status z mejami, kakršne je imela Republika Slovenija v okviru Jugoslavije z Italijo, Avstrijo in Madžarsko ter s sosednjo Republiko Hrvaško.

V procesu osamosvajanja Republike Slovenije v samostojno in neodvisno državo

je bilo odločilnega pomena, da je bila odločitev, da Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država, sprejeta na plebiscitu, ki je bil pravno urejen in ustavno utemeljen. Tako je bila ljudska volja prepričljivo izražena na najbolj demokratičen in pravno povsem korekten način. Zakon o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije je pravno uredil razmerje med zakonitostjo in legitimnostjo tega dejanja. Po dolgih političnih razpravah so ob političnih vendarle obveljali tudi pravni argumenti. Tako je bila sprejeta rešitev, da šteje odločitev na plebiscitu za veljavno, če se zanjo izrazi večina vseh glasovalnih upravičencev in ne le udeležencev referendumu. To je dalo plebiscitni odločitvi tako visoko stopnjo legalnosti in tudi legitimnosti, da je bil to v poznejših prizadevanjih za mednarodno priznanje Slovenije v sicer dovolj nenaklonjenih zunanjih okoliščinah pglavitni argument.

V procesu osamosvajanja Slovenije v samostojno in neodvisno državo se je vezanost k spoštovanju prava izražala v vrsti dokumentov. Naj omenim le Izjavo o dobrih namelih ob razpisu plebiscita, Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije 25. junija 1991, Ustavni zakon za izvedbo te temeljne listine in Deklaracijo o neodvisnosti. Republika Slovenija je s temi akti na pravno urejen način prevzela vse pravice in dolžnosti, ki so bile z ustavo Republike Slovenije in ustavo SFRJ prenesene na organe SFRJ, prevzela je veljavnost mednarodnih pogodb, ki jih je sklenila Jugoslavija in se nanašajo na Republiko Slovenijo, uredila je smiselno uporabo tistih zveznih predpisov, ki so do takrat veljali v Republiki Sloveniji, če niso nasprotovali njenemu pravnemu redu. In kar je še zlasti pomembno, zagotovila je varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno s takrat veljavno ustavo Republike Slovenije in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami. Še posebej je zagotovila vse pravice italijanski in madžarski narodni skupnosti in njunim pripadnikom v Republiki Sloveniji. Prav te odločitve so omogočile, da je bila Slovenija hitro in brez težav že leta 1992 sprejeta v OZN in 1993 v Svet Evrope.

Spoštovanje prava, ustavnosti in zakonitosti ter mednarodnega prava seveda ni samo enkratno dejanje, ki se je izrazilo v zgodovinskem procesu državnega osamosvajanja Republike Slovenije. Pravno urejen in utemeljen način osamosvajanja Slovenije je zanimiv tudi v primerjavi osamosvojitvenih procesov drugih republik nekdanje Jugoslavije. Ta način osamosvajanja ni samo velik dosežek in dragocena izkušnja, ampak je tudi podlaga in merilo za presojo vsega poznejšega delovanja v slovenski državi. Sprejetje Ustave Republike Slovenije decembra 1991 je nedvomno pomenilo pravni vrh oblikovanja samostojne in neodvisne države Republike Slovenije, mednarodno priznanje v začetku leta 1992 pa potrditev njene mednarodnopravne subjektivitete. Še vedno pa so ostala nerešena nekatera pomembna vprašanja, zlasti pravno nasledstvo po nekdanji skupni državi Jugoslaviji, nasledstvo – za Slovenijo in Slovence izredno pomembne Avstrijske državne pogodbe in izpolnitve vseh obveznosti

po Osimskih sporazumih ter tudi pravna ureditev spornih vprašanj z Republiko Hrvaško, skupaj z mejo na morju, ki v jugoslovanski federaciji ni bila določena.

Druga značilnost načina slovenske osamosvojitve je izpeljava te odločitve kot razdružitve in ne kot odcepitve. S tem je Slovenija sledila svojim zgodovinskim odločitvam o prostovoljnem združevanju v skupno državo leta 1918, na II. zasedanju Avnoja leta 1943 in vrsti kasnejših ustavnopravnih odločitev v novi skupni državi. Žal pravno urejena ponudba Republike Slovenije za sporazumno razdružitve z vsemi članicami federacije ni bila sprejeta. Trdno sem prepričan, da bi soglasje k predlogom Republike Slovenije za sporazumno razdružitve lahko preprečilo vojne tragedije s hudimi človeškimi žrtvami in materialno škodo na območju nekdanje Jugoslavije, kar so mi potrdila tudi številna poznejša srečanja z akterji takratnih dogodkov v drugih republikah nekdanje skupne države in njenih osrednjih organih. Omogočalo bi, da bi bila lahko vsa vprašanja nasledstva urejena v skupno dobro. V zgodovino pa bi se lahko uvrstili k primerom sporazumne razdružitve tako Švedske in Norveške leta 1905, nekdanje Sovjetske zveze 1991. ter Češke in Slovaške leta 1992. To je vsekakor eden tistih vidikov slovenske osamosvojitve, ki je glede na zanimive okoliščine nastanka nekdanje Jugoslavije, na zaporedje njene diskontinuitete in kontinuitete med drugo svetovno vojno in po njej za zgodovinarje lahko posebno zanimiv. Za državotvorno zgodovino Slovencev in za praktične posledice, tudi glede državnopravnega nasledstva, pa ima to razlikovanje med odcepitvijo in razdružitvijo več kot zgolj teoretičen pomen.

Preseglo bi namen takšnega znanstvenega srečanja, a se vendarle ne bo mogoče povsem ogniti vprašanju, koliko je podoba današnje Slovenije, samostojne države Slovenije, skladna s pričakovanji državljanov in državljanek, ki so se za osamosvojitve izrekli na plebiscitnem referendumu decembra 1990. To je odvisno od pričakovanj, ki so bila na osebni ravni najbrž tudi različna. A vsaj pri dveh vprašanjih bi se država morala odzvati bolj občutljivo. Glede nezadržnega procesa socialnega razslojevanja slovenske družbe, ki je del državljanov oziroma cele skupine državljanov izrinil na družbeno obrobje, na rob revščine in v življenje brez prihodnosti, čeprav ni mogoče reči, da ključni tranzicijski procesi, zlasti proces privatizacije, v izhodišču niso upoštevali praga socialne vzdržljivosti slovenskih ljudi, ali celo da Slovenija ni tudi socialna država. Bolj občutljivo in odgovorno pa bi se država morala odzvati tudi glede preseganja posledic dogajanj med drugo svetovno vojno in izvensodnih množičnih pobojev tik po njej, ki še danes močno razdvajajo Slovence in pozornost pretirano obračajo v preteklost. Menim, da je država zdaj, po desetih letih življenja dovolj zrela, da opravi nekatera nujna dejanja za končanje teh sporov in izključujočih delitev. Bilo je že več poskusov, da se to zgodi. Sam plebiscit je bil najverodostojnejše takšno dejanje, še pred tem je bila spravna slovesnost v Rogu in pozneje povsem konkretni, v državnem zboru tudi formalno sprejeti predlogi ob 50-letnici konca druge svetovne vojne in ob sprejemanju Zakona o popravni krivic. Toda

vsa ta dejanja niso bila uspešna in sklepi niso bili uresničeni. Zdi se, kot da za takšno dejanje moralne moči naroda še nismo bili dovolj zreli, nismo ga zmogli ali tudi ni bilo dovolj političnega interesa. In vendar je to treba storiti. Treba se je soočiti s svojo preteklostjo, jo sprejeti in ne dovoliti, da bi še naprej bremenila in delila nove rodove. To je treba storiti z vso pieteto do vseh mrtvih in se odpovedati razvadi, da bi mrtvi služili živim za njihove politične obračune, da bi obtoževanje enih rabilo kot opravičevanje drugih. Ni opravičila za kolaboracijo in ni opravičila za izvensodne poboje. Zločin je zločin. Storiteli morajo zanj odgovarjati. Mrtvi pa si zaslužijo dostojen spomin in mir, ne glede na različne sodbe o njihovih morebitnih zmotah. To je treba storiti in zrel narod to zmore. To bo hkrati odgovor, kam želimo umestiti svojo preteklost. Do kod ji bomo dovolili, da pritiska na našo sedanost. Preteklost ne more biti naš program. Živeti v njej, pomeni samo sprejemati prekletstvo nikoli končanega maščevanja, ki sinove vedno znova sili v kaznovanje sinov drugih za grehe, ki so jih storili očetje. Ostati v preteklosti in še naprej bojevati njene boje bi pomenilo pozabiti nase, na to, da smo mi vsi ljudje našega časa, da smo zanj odgovorni in da moramo biti odprti za izzive prihodnosti. Čakajo nas velike naloge, da bomo znotraj EU in v globalnem, tudi grobem svetu zavarovali in razvijali slovensko nacionalno identiteto in zagotovili prihodnost slovenstva. To smo dolžni najprej rodovom, ki pridejo za nami, to smo dolžni vsem tistim rodovom, ki so odsanjali sen o samostojni slovenski državi in to smo dolžni sebi in svoji odločitvi na plebiscitu pred enajstimi leti, s katero se je rodila samostojna slovenska država. Ni namreč res, da smo Slovenci povsem enotnih pogledov glede prihodnosti in se razlikujemo le v razumevanju in vrednotenju preteklosti. Prej je res, da za različnost pogledov na prihodnost iščemo argumente v svoji preteklosti. Zato – in ker država še ni v celoti izpolnila svoje dolžnosti – jo tako travmatično podaljšujemo v sedanost in je nikakor nečemo izročiti zgodovini in vam, spoštovani zgodovinarji.

Želim vam uspešno delo, gostom iz tujine pa tudi prijazno in prijetno bivanje v Sloveniji.

ADDRESS OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA,
MR. MILAN KUČAN

Milan KUČAN

Office of the former President of the republic, SI-1000 Ljubljana, Tržaška 21

e-mail: info-kucan@up-rs.si

ABSTRACT

The President of the Republic of Slovenia, Mr. Milan Kučan, the sponsor of the international conference organized for the 10th anniversary of the independence of Slovenia, addressed the participants and guests at the conference. In his speech, he emphasised two crucial principles of the Slovene independence process that have, in his view, been given too little attention and value – the respect of the principle of legality and the process as a disintegration of, and not secession from, the common state.

In addition, he stressed the exceptional interest and significance of the diplomatic aspect of the independence process, but pointed out that it was only viable and fully valuable after the military confrontations in June and July, 1991, had been finished. The question how this victory was possible still is important and as yet unanswered, and undoubtedly remains an interesting question for historians.

Key words: independence of Slovenia, slovenian politics, war for Slovenia, political parties, Slovenes, 1990-1992, international politics, diplomacy